

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Poezia lui Adam Zagajewski între autobiografie şi lumea artei

Author: Joanna Dembińska-Pawelec

Citation style: Dembińska-Pawelec Joanna. (2018). Poezia lui Adam Zagajewski între autobiografie şi lumea artei. W: "În căutarea luminii : antologie de versuri" (S. 5-12). Bucureşti : Editura Eikon.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Poezia lui Adam Zagajewski între autobiografie și lumea artei

Poet, eseist, prozator, traducător, Adam Zagajewski s-a născut la 21 iunie 1945 în orașul Lvov, într-o familie de intelectuali. Bunicul, Karol Zagajewski, era germanist, profesor și traducător de literatură germană. Tatăl, Tadeusz Zagajewski, era inginer, profesor la Politehnica Gliwice din Silezia. Născut la Lvov, Adam Zagajewski a locuit acolo doar patru luni. În urma deciziilor luate la Ialta, teritoriile de est ale Poloniei au fost încorporate în frontierele URSS. Polonezii au fost obligați să le părăsească și să se mute în alte zone în perimetrul nou trasat al statului polonez. În urma acțiunii de strămutare din octombrie 1945, familia Zagajewski s-a mutat în Silezia, având domiciliul la Gliwice. Acest eveniment, profund înscris în tradiția familiei, a lăsat urme pentru totdeauna în viața și creația poetului de mai târziu, a autorului volumului de versuri intitulat *Mergând la Lvov*. „Arborele meu genealogic este arborele celor expulzați”, scria Zagajewski într-unul dintre eseurile sale¹. Memoria pierderii locului de origine, sentimentul permanent al dezrădăcinării au făcut ca Lvovul să devină un mit biografic, un loc imaginat, un element al nostalgiei. Experiența expulzării, trăită și fixată în cadrul familiei, a generat conștiința neîn rădăcinării și a unui dor neîmpăcat. Probabil din această cauză biografia lui Zagajewski este marcată de motivul călătoriei.

În anul 1963, Adam Zagajewski a început studiile la Universitatea Iagiellonă din Cracovia, la Facultatea de

¹ Adam Zagajewski, *Lekka przesada*, Cracovia, 2011, p. 58.

Psihologie și Filozofie. Aici a stabilit legături importante, de lungă durată, cu colegi din mediul academic: poeți, pictori, intelectuali și activiști din opoziție. În timpul studiilor au avut loc evenimentele din martie 1968. Zagajewski a luat parte la demonstrațiile studențești în apărarea dreptului la libertatea de expresie. Demonstrațiile au fost brutal înăbușite de poliție, iar autoritățile au declanșat o propagandă mediatică, bazată pe minciună și calomnie împotriva tinerilor protestatari. Din perspectiva timpului, Zagajewski mărturisește că martie 1968 a fost pentru el un mare șoc care l-a ajutat să înțeleagă situația ideologică și politică din țara în care locuia. Împreună cu alți poeți, printre care Stanisław Barańczak, Ryszard Krynicki, Julian Kornhauser, Jerzy Kronhold, Krzysztof Karasek, a întemeiat gruparea poetică *Generația '68*, numită și Noul Val (Nowa Fala). Un fragment din poezia *Adevărul* a lui Adam Zagajewski a devenit manifestul generației:

Spune adevărul pe el în slujești în mâna stângă
ții dragostea iar în dreapta ura

Această poezie face parte din volumul de debut, intitulat *Mesaj* (Komunikat), care, după ingerințe ale cenzurii, a apărut în anul 1972. Începutul anilor '70 a fost o perioadă de mari frământări în mediul tinerilor intelectuali, de dezbateri și polemici literare aprinse care l-au determinat pe Zagajewski să se îndrepte în direcția mișcării de opoziție. În anul 1975, poetul a devenit unul dintre semnatarii „Memoriului 59” – o scrisoare de protest cu privire la amendamentele din constituție, care prevedeau rolul conducător al partidului comunist în sistemul puterii de stat. În anul 1976 a început să colaboreze cu revista „Zapis” (Testament), editată clandestin.

În anul 1975, Zagajewski a primit premiul Fundației Kościelski de la Geneva și a efectuat prima călătorie în

Occident, printre altele în Italia. Plecarea din Polonia comunistă i-a dezvăluit dimensiunea existenței și importanța călătoriilor. Anii 1979-1981 poetul i-a petrecut la Berlin, beneficiind de o bursă de studii din partea Deutscher Akademischer Austausch-Dienst (DAAD), unde a cunoscut pentru prima dată libertatea politică și artistică. La 13 decembrie 1981 autoritățile comuniste din Polonia au instituit legea marțială. Zagajewski s-a hotărât să rămână în Occident, alegând soarta emigrantului. Începând din anul 1982 a locuit la Paris, stabilind legături și prietenii cu membrii revistei „Kultura” (revistă lunară, cultural-politică a emigrației poloneze, înființată în anul 1947), dar a făcut parte, în primul rând, din colectivul de redacție al revistei „Zeszyty Literackie” (Caiete Literare), editate în urma apariției valului tinerilor emigranți.

Șederea în afara Poloniei a favorizat detașarea lui Zagajewski față de îndatoririle exclusiv civile ale literaturii. Poetul a început să recepteze diversitatea lumii și pluridimensionalitatea realității și a fenomenelor. Poeziile scrise începând cu sfârșitul anilor '70 și adunate în volumul sugestiv intitulat *Scrisoare. Odă diversității* (Paris, 1983) reprezintă, după cum scria poetul, expresia „noianului de culori și sunete”. Transpare în aceste versuri, de asemenea, tonalitatea afirmativă. În volumul de eseuri *Solidaritate și singurătate*, Zagajewski sublinia: „Cuvântul «nu» se referă la un mic fragment al lumii (...). În cuvântul «da» vibrează o ciudată bucurie a existenței, tonalitatea elementară, autentică de data aceasta, a artei”². Totuși atitudinea afirmativă nu este un act ușor, căci necesită acceptarea lumii laolaltă cu tragismul ei, cu amenințarea și nimicnicia ce stau mereu la pândă. De aceea, alături de admirația în fața frumuseții lumii, apare permanent umbra catastrofei, iar, odată cu ea, sentimentul de teamă și de singurătate. În poezia *Houston, ora șase după amiază*, poetul notează:

² Adam Zagajewski, *Solidarność i samotność*. Paris, 1986, p. 66.

Poezia cheamă la viață, la curaj
În fața umbrei care crește.

Intuirea catastrofei, a umbrei îngroșate ce se așază pe zone tot mai mari ale vieții sociale, a apărut în poezia *Încearcă să cânți lumea schilodită*. Acest text a jucat un rol esențial după atacul de la 11 septembrie 2001 asupra World Trade Center din Statele Unite. Poezia a fost publicată pentru prima dată în anul 2000, în „Zeszyty Literackie”. După atacul de la 11 septembrie, a apărut în prima ediție a revistei „The New Yorker”, ocupând integral ultima pagină. „Acest număr din „The New Yorker” – amintea Renata Gorczyńska – cu co-pertă neagră, memorabilă până astăzi, după un proiect al lui Art Spiegelmann, a devenit un element de legătură pentru mii de new-yorkezi marcați de tragedia comună. Poezia lui Zagajewski s-a aflat pe zidurile înălțate în memoria victimelor terorii, a fost trimisă prin e-mail și afișată pe geamurile automobilelor și în vitrinele magazinelor, făcând apel la ceea ce constituie măsura supremă a omului, ajuta la ieșirea din hăul negru al îndoii și al depresiei, aducea alinare”³. După cum mărturisea Adam Zagajewski, poezia aleasă de redactorul revistei ca text care „va rezista în fața tensiunii de doliu” „a devenit deodată renumită în America”, americanii regăsindu-se în această poezie⁴. Textul este un fel de *soliloquium*, o conversație a poetului cu sine însuși, dar și cu cititorii. Pe parcursul conversației, el formulează un imperativ poetic și etic totodată: „Încearcă să cânți lumea schilodită”, „Trebuie să cânți lumea schilodită”, „Ar trebui să cânți lumea schilodită”, „Cântă lumea schilodită”.

³ Renata Gorczyńska, *Z Manhattanu. Polska poezja opiewa okaleczony świat*. „Zeszyty Literackie”, 2002, nr 79.

⁴ *Ironia i ekstaza. Z A. Zagajewskim rozmawia B. Gruska-Zych*, „Tygodnik Powszechny”, 2002, nr 12.

Penetrând și observând realitatea din jur, poetul vede luminile și umbrele, Binele și Răul, compătimirea și cruzimea care se aștern pe suprafața globului în „cicatricea pământului”. Nu avem voie să ne lăsăm însă răpuși de deznădejde, ci trebuie să cultivăm speranța, să încurajăm „lumina care rătăcește și dispare/ revenind”.

Experiența de participant și observator decurgea din modul de existență asumat de către poet. În anul 1988, Zagajewski a început să țină în fiecare an un ciclu de cursuri Creative Writing, mai întâi la Universitatea din Houston în Texas, iar, din anul 2007, la Universitatea din Chicago. Din acest moment, viața lui a devenit o perpetuă călătorie între orașe și continente. Cunoscând de copil experiența de rădăcinării, a exilului, în anii maturității a devenit un călător care se mută dintr-un loc în altul, atras deopotrivă de frumusețea și curiozitatea față de lume. Vizitează, așadar, muzee, expoziții, participă la concerte, străbate parcuri și grădini botanice, iar secvențele și impresiile înregistrate se regăsesc în textele sale. Este un călător atent, plimbându-se și reflectând pe străzile din Veneția, New York, Paris, Roma, Houston, Siena, Chartres, Delft, Siracuza, Bogliasco, Camogli (Genova), Moissac și multe altele, ce se perindă în lirica sa ca un caleidoscop. În poezia *Călătorul*, poetul scrie: „Sunt singur, dar nu însingurat./ Un călător care nu călătorește”.

Și totuși, realitatea percepută senzorial nu epuizează complet lumea prezentă în poezia lui Zagajewski. Călătoriile sunt însoțite de contemplarea artei, generând întrebări cu privire la statutul creației artistice. În poezia *O lume cumplită*, poetul se întreabă:

Oare ar exista o alegere –
o altă lume, mai delicată, mai bună?

Poezia lui pare să răspundă afirmativ la această întrebare. Zagajewski readuce în versurile sale lumea produselor spirituale care, pe urmele lui Karl Popper, pot fi numite cea de-a treia lume. Subiectul liric intră în contact cu filosofi (de exemplu, Kirkegaard, Nietzsche, Simone Weil), pictori (Rembrandt, van Gogh), compozitori (Mozart, Schubert, Beethoven), rămâne în sfera de influență a operelor de artă (tablouri, muzică). De asemenea, creează întâlniri ipotetice, dialoguri, conversații imaginare, ca în poezia *Conversație cu Friedrich Nietzsche*: „Mult Stimate Domnule Friedrich:/ se pare că vă văd așa,/ pe terasa sanatoriului, în zori”. În versuri transpar adeseori reflecții lirice asupra problemelor filozofice, ca, de exemplu, în poezia *Lava*:

Oare ce se întâmplă, mă gândeam, dacă în același timp
și Heraclit și Parmenide au dreptate
și există alături două lumi,
una liniștită, cealaltă nebună; o săgeată
gonește orbește, iar alta o privește
cu îngăduință; (...)

În poezia *Maeștrii mei*, această stare de conviețuire în sfera celei de a treia lumi dezvăluie dimensiunea intimă a relației dintre poezie și mentorii săi spirituali:

Maeștrii mei nu sunt infailibili. (...)
Îmi cer un sfat. În pardesiile moi
puse în grabă pe vise,
în zori, când vântul
rece interoghează păsările,
maeștrii mei vorbesc în șoaptă.
Aud cum le tremură glasul.

Lumea onirică, imaginară și contemplativă a creațiilor spirituale, a figurilor de filozofi, gânditori, artiști completează integral și modelează realitatea existentă. În poezia *Prezență* problema mai multor dimensiuni ale existenței este exprimată în mod direct:

Știu că sunt cel puțin patru realități
și nu una, și că toate se întrepătrund
precum cele patru Evanghelii.

Coexistența mai multor realități este legată de concepția atemporalității. Clipa din prezent este momentul întâlnirii dintre trecut și prezent pe axa temporal-spațială. Durata, percepută ca un *continuum* al timpului, se caracterizează prin repetabilitatea pe care cel mai bine o redau poeziile care valorifică simultaneitatea spațiului și a timpului. Transpar în ele enumerări, asocieri, care, la fel ca un mozaic, adună fărâmele realității, alcătuind, așa cum se întâmplă în poezia *În arbori*, o „schiță a veșniciei”. „Vom trăi/ multă vreme în liniile arabescului” – afirmă subiectul liric. Rolul creatorului constă, așadar, în înregistrarea și evidențierea efemerității existenței, precum și în crearea unui dialog cu lumea creațiilor intelectului uman, cu cea de-a treia lume.

În anul 2012, Zagajewski s-a întors în Polonia și s-a stabilit la Cracovia. Emoțiile și trăirile care au însoțit această mutare transpar în volumul de versuri intitulat *Reîntoarcerea* (Cracovia, 2002). La Cracovia, în colaborare cu poetul american Edward Hirsch, a început să organizeze ciclul de *Întâlniri între poeți*, sub patronajul Universității din Houston. La serile de poezii au venit, printre alții, poetul irlandez Seamus Heaney, Laureat Nobel, precum și Tomas Venclova, Jane Hirshfield, Robert Hass, C. K. Williams. Inițial, invitat de onoare al *Întâlnirilor* a fost Czesław Miłosz.

„Poezia este calea regală/ care duce cel mai departe” – scria Zagajewski în *Poezia este căutarea luminii*. Această convingere cu privire la rolul de excepție al creației lirice decurge din profunzimea vieții contemplative. În textul *Vita contemplativa*, poetul notează:

Timpul se mișcă încet, fără grabă.

Neputință euforică, iată ce înseamnă *vita contemplativa*.

(...)

Liniștire, încordare a atenției, levitație a inimii.

Între ziduri negre mocnesc gânduri luminoase.

Contemplarea asupra trecutului spiritual, a filozofiei, artei, istoriei se confruntă mereu cu experiența vieții cotidiene, cu farmecul, dar și cu întunericul ei, cu cenușiul și umbrele acesteia.

„Trăim într-un hău. În ape întunecate. În lumină” – afirmă subiectul liric din *Vita contemplativa*. Reflecțiile asupra ontologiei existenței, exprimate în limbajul poeziei, pot duce „cel mai departe”. De aceea Zagajewski, fidel vocației poetice, reamintește de fiecare dată puterea afirmativă a cuvântului poetic:

Pe străzile și aleile orașului meu

lucrează de zor și în tăcere întunericul.

Poezia este căutarea luminii.

Joanna Dembińska-Pawelec
Universitatea Sileziană din Katowice